

О ПЕСНИКУ СТРАСТИ, БОЛА И ПОНОСА

Јован Делић, *Милутиин Бојић ијесник модерне и вјесник авангарде: о ѿезији и ѿеици Милутиина Бојића*, Андрићев институт, Андрићград – Вишеград, 2020

Пратећи рецепцију поезије Милутина Бојића могли бисмо открити неке важне одлике српске књижевности и културе у одређеним периодима протеклог столећа. У годинама пред Први светски рат хваљен као велики таленат и нада, потом жаљен као велика жртва и слављен као песник у чијим стиховима су проговорили потреси историје, Бојић је половином века потиснут у заборав, или барем у други план. Тек модернистички песници и есејисти који су поетичко упориште тражили у традицији – Миодраг Павловић, Јован Христић и Иван В. Лалић, поново га враћају у књижевноисторијску свест. Коначно, обележавање стогодишњице Великог рата опет је актуелизовало песника „бола и поноса” и допринело новом тумачењу и вредновању његовог опуса. У том смислу, монографија Јована Делића заокружује досадашња читања Бојићеве поезије и, што је још важније, отвара нове могућности њеног разумевања, поготову у контексту песничких тенденција краја двадесетог и почетка двадесет и првог века.

Делићева књига састоји се од три велике целине („Општи поглед”, „Фрагменти о поетици Милутина Бојића” и „Плава гробница”) које су подељене у низ мањих поглавља, у којима се поступно расправља како о поезији овог аутора тако и, поводом ње, о токовим модерне српске поезије и критичке мисли. Јован Делић је о Бојићу већ опширно писао. Поменимо есеј „Пјесник страсти, сумње, бола и поноса”, објављен у књизи *О ѿезији и ѿеици српске модерне* (2008), као и компаративну студију о два песмама истог наслова, „Плава гробница”, Милутина Бојића и Ивана В. Лалића, објављену у бањалучком зборнику *Наука и наща друштвена стварност* (2002). Међутим, ти текстови се у овој књизи, не понављају, она је резултат ауторових нових истраживања, увида и анализа.

У првој целини, „Општи поглед”, Делић најпре испитује какав је ниво проучености овога песника и констатује да је он у исти мах „и висок

и недовољан”. О Бојићу су свакако написане изузетне студије, али чини се да још многа питања чекају одговор, првенствено она која се тичу утицаја Бојићеве поезије на развој српског песништва. Управо један од мотива за настанак ове књиге била је Делићева потреба да преиспита и превлада стереотипе који о Бојићевој поезији постоје у историјама књижевности, потом да истакне како појединим моментима своје поетике овај стваралац представља весника авангарде, те, коначно, да прошири и обогати контекст разумевања Бојићевих песама, првенствено „Плаве гробнице”. Важно питање које се отвара на почетку истраживања је и како је Бојићев опус до сада објављиван, јер од тога како је дело неког књижевника приређено, битно зависи и степен његове проучености, па и статус у националној историји књижевности. Јован Делић с пуним правом указује да су Бојићева *Сабрана дела*, у четири тома, објављена 1978. године, у приличној мери непоуздана, а да поједина грађа, попут преписке, још увек није у целини публикована и критички приређена.

Детаљан и надахнут опис песникове радне собе, који је оставио његов брат Радивоје, Делићу је повод за расправу о интересовањима Милутина Бојића за Византију, Библију и француску драмску и лирску књижевност. Верованто ниједан наш песник није у својим двадесетим годинама имао тако изграђен поглед на историју, па чак и достигао својеврсну филозофију историје. Нарочито га је занимала Византија и према њој је имао изнијансиранији однос него било који српски песник тога доба. Делић указује да не треба сметнути с ума да је Милутин Бојић студирао филозофију и да је солидно знао немачки језик. Чак се огледао и у фрагментарном превођењу Ничеа, чији траг је евидентан у ауторовој поезији. Мало је ко од српских песника успео да своју визију историје тако универзализује. По таквом доживљају прошлости, као и по споју историје са митом и легендом, Бојић, иако премлад, подсећа, примећује Делић, на Иву Андрића.

Важна тема ове књиге је и однос поезије и Библије. Бојић је користио библијске мотиве још у својим раним песама. У почетку је узимао библијске јунаке за теме својих песама, а целе одломке из Светог писма за као мото многих песама. Касније ће тај дијалог бити дискретнији, сугестивнији, уметнички успелији. Бојићева „поезија страсти” не може се описати без двеју песама с библијском тематиком: „Заљубљени Давид” и „Саломе”. Делићева тумачења показују како временом у Бојићеву поезију продиру осећања пролазности, меланхолије, и, нарочито, сумње. Песник велике жудње за животом носио је и аутентично осећање брзог проласка младости, можда и слутњу брзога краја. Могуће је да су томе доприносили ратови и бројне смрти које је он видео очима и душом осетљивог двадесетогодишњака.

Делић велику пажњу посвећује Бојићевом односу према песницима савременицима. Уочљиве су у његовој поезији тежње да достигне

Ракићево савршенство и елеганцију стиха, строфе и риме. Делићева филигранска тумачења доказују да је Ракићев „Кондир” у подтексту Бојићеве „Поноћне песме”. „Плава гробница” је антологијска песма, али њој претходи велики рад Војислава Илића на псеудохексаметру, као и Дучићев сонет „Село” (1901), који је у подтексту „Плаве гробнице”. Анализирајући Бојићев строфички репертоар, Делић закључује да је најчешћа Бојићева строфа катрен, обично испеван у симетричном трохејском дванаестерцу, а знатно ређе у јампском једанаестерцу, учвршћен и повезан правилном римом. Овај песник је дао несумњив допринос развоју квинте, хексаметарском катрену, терцини и сонету. Резултати Делићевих анализа Бојићевог репертоара строфа, стихова и песничких облика показују да је овај песник дао знатан допринос стиху, строфи и песничком облику код Срба, упркос свом кратком веку и раној смрти. Даље, Делић отвара и питање колико је стих драмске поезије, као и читаво искуство Милутина Бојића као драмског писца, утицало на стих његове лирике, налазећи да је тај утицај највећи у песмама које су усмерене на другога, на туђи глас, где је у средишту пажње неки лирски јунак, удаљен од песничког субјекта, какве су „Заљубљени Давид”, „Саломе”, „Магдалена” или „Јудин плач”.

Значајна тема ове књиге је и однос Јована Скерлића и Станислава Винавер према Бојићу. Скерлић је у Бојићу препознао даровитог песника и изнијансирано оценио његове *Песме*. У том смислу Скерлићеве судови одржали су се цело столеће. Винаверов есеј „Скерлић и Бојић” ваља разумети као полемички однос утицајног авангардног аутора како према последњем и најмлађем значајном песнику српске модерне тако и према водећем српском критичару и књижевном историчару пре Првог светског рата. Јован Делић налази у Бојићевом песништву много више додира са модерном српском поезијом двадесетог века него што је то признавао Винавер. Као песник страсти, Бојић најављује моћни ток у српском песништву који је у знаку нагонског и еротског, од Растка Петровића и Оскара Давича до Бранка В. Радичевића и Бранислава Петровића. Делић посвећује пажњу и ауторовим „програмским”, односно аутопоетичким песмама, иако су оне вредносно неуједначене и не припадају најбољим Бојићевим остварењима.

Делићеве анализе доказују Бојићеву ритмичку и стилску блискост с Војиславом Илићем, Миланом Ракићем и Јованом Дучићем, као и тематску сродност с Ракићем и Вељком Петровићем на плану родољубивог песништва. Бојић је, несумњиво, доминантно парнасo-символиста. У родољубивом песништву он је у врху ове песничке линије, коју, међутим, својом „Плавом гробницом” вишеструко превазилази. Тумачећи Бојићеве сонете, Јован Делић закључује да се оно изразито разликују од остале његове љубавне поезије: тон је мекши, приснији, интимнији, страсти су стишане и стилизоване, поготово телесност. У њима овај песник достиже

можда најтананије лирске вибрације, па и антрополошка открића када је о човековим сложеним и противуречним емоцијама реч. Ове анализе показују да је својим сонетима Милутин Бојић не само репрезентативни лиричар српске модерне, него и да овим делом опуса наговештава долазак аванграде, показујући у појединим идејама и сликама блискост Милошу Црњанском и Растку Петровићу. Овом контексту припада и, такође, у сонету испевана, Бојићева „Химна”, песма која се може сагледати на линији Дис–Бојић–Црњански. Коначно, Делић пажњу посвећује и Бојићевим драмама у стиху, доказујући да је песников драмски четрнаестерац, лирски десетерац и дванаестерац природан и разумљив пут Бојићевог песничког и књижевног развоја.

Трећа, и завршна, целина књиге посвећена је одјецима најбоље Бојићеве песме, „Плава гробница”, у модерној српској поезији. У „Плавој гробници” Бојић је згуснуо трагично и историјско искуство прогнаног народа и његове војске и проширио доживљај отаџбине до неслућених размера. По том дубоком, сложеном и интензивном осећању историје, као и осећању и разумевању Византије као духовног завичаја, Милутин Бојић је веома близак Ивану В. Лалићу. Зато се најпре минуциозно анализирају везе Бојићеве и Лалићеве „Плаве гробнице”. Делић то види као дијалог двојице српских песника с почетка и с краја века, из двају преломних тренутака националне, али и светске историје. Лалић је своју песму „скројио” према Бојићевој, могло би се чак рећи да је Лалићева песма „ритмички цитат” Бојићеве. Обе имају по четрнаест строфа, од чега су четири (прва, шеста, десета и четрнаеста) у знаку псеудохексаметра, а осталих десет је испевано у симетричним дванаестерцима, александринцима – у једном од омиљених стихова српске модерне. Делићеве анализе указују да су Бојићеви александринци правилнији, те да је Лалићева „Плава гробница” у исти мах и противпесма Бојићевој истинској химни и опелу. Међутим, Лалићева песма је опело историји. Делић се детаљно задржава и на Лалићевом есеју о Бојићу који додатно осветљава однос две велике песме. Посебно поглавље посвећено је поеми „Србија” Милоша Црњанског и њеним односом према Бојићевим стиховима. За Црњанског је боравак на Крфу двоструко огледање у таласима мора-гробнице. То је и суочавање не само са историјом него и са сопственом прошлошћу, са детињством, младошћу и ратом. То је, истиче Делић, већ тада песниково свођење рачуна и животног биланса, па се „Србија” претвара у двоструки ламент – ламент над песником и ламент над Србиом. „Србија” је тако већи и неутешнији ламент од „Ламента над Београдом”, јер Београд у завршној поеми Црњанског блиста као оличење највиших вредности супротстављених ништавилу. Ламент над Плавом гробницом, над потопљеном и несахрањеном војском, постаје и ламент над Србиом, и над самим собом, над својом прошлошћу, будућношћу и судбином.

Бојићева „Плава гробница” је култна песма српскога песништва и песничког памћења. Не само да се одржала цело столеће и потврдила се својим трајањем већ је изазвала и призвала цео низ српских песника различних генерација и сензибилитета. Међу њима су неки од највећих (Милош Црњански, Иван В. Лалић, Милосав Тешић) који су поводом Бојићеве песме пропевали о Првом светском рату и великом националном страдању. Жртве на Виду и у Плавој гробници несумњиво су део српског трагичног удеса, али њихово мучеништво и страдања нису бесмислени – ни историјски, ни метафизички, ни теолошки. Те жртве, надахнуто вели Јован Делић

зраче са Божије лађе и одржавају нашу везу са историјом, и са Небеском поштом. Не мора се смисао тражити ни налазити само у историјском оптимизму или политичком књиговодству. И трагедија може имати, и има, свој дубоки и дубоко обавезујући трајни смисао.

Драгоцене су Делићева тумачења која показују да је Милутин Бојић велики антиципатор онога што ће у српској поезији доћи тек након песникове преране смрти. То недвосмислено говори о вредности његове поезије и о њеној „продуктивности” и усмерености ка будућности. По поезији страсти, динамизацији простора и снажној енергији, он је наговестио лирику Растка Петровића и Оскара Давича. По тематизацији историје, по односу према Библији, нарочито по дискретном увођењу библијских митова у подтекст своје доцније поезије, по односу према Византији и споју песме и молитве, Бојић је велики претходник Ивана В. Лалића као и Милосава Тешића. Песмом „Језера” дао је изузетан прилог нашој љубавној лирици, а две „Јесење шетње”, с осећањем усамљености и интензивним доживљајем природе и с молским меланхоличним тоном, антиципирају поезију Стевана Раичковића. Својом патриотском поезијом, односно поезијом с ратном тематиком, Бојић је досегао непролазне уметничке вредности, „док год ријечи отаџбина и народ буду имале смисла”, истиче Делић.

Научна монографија Јована Делића убедљиво доказује да је Милутин Бојић и после сто година „жив песник” чији поетички дамари пулсирају у новијој српској поезији, и даље обузетој трагичним и величанственим потресом векова.

Проф. др Предрај ПЕТРОВИЋ
Универзитет у Београду
Филолошки факултет
Српска књижевност са
јужнословенским књижевностима
pedja611@yahoo.com